

Şaban Öz'ün, Ebû Hüreyre: -Bir Otoritenin İnşası- Adlı Eserinin Değerlendirilmesi

Evaluation of Şaban Öz's work titled Abû Hurayra: -The Construction of an Authority-

Şaban Öz, Ebû Hüreyre: -Bir Otoritenin İnşası- . İstanbul: Endülüs Yayınları, 2021, 132 s.
ISBN: 9786257605014

Abdullah Metin^{*}

Anahtar Kelimeler

İslam Tarihi, Siyer, Ebû Hüreyre, Bir Otoritenin İnşası

Keywords

Islamic History, Sira, Abû Hurayra, The Construction of an Authority

Ebû Hüreyre ismi, İslam tarihi sürecinde Hz. Peygamberin ashabı arasında Resulullah'ın vefatından dört yıl önce dâhil olması ve ondan çok hadis rivayet etmesi sebebiyle günümüze kadar hep tartışılmıştır. Yazarın da belirttiği gibi, tarihi süreç içerisinde sonradan Müslüman olanlar ne kadar çaba gösterirse gösterebilirler, kendilerini kabul ettirebilme çabaları gibi durumları yönünden diğer Müslümanlar tarafından sorgulanmış ve onlara şüpheyle bakılmıştır. Bu minvalde, Ebû Hüreyre de sonradan Müslüman olması hasebiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Kritiğini yapmış olduğumuz bu kitap, genellikle naklettiği hadislerle gündem olmuş ancak hayat hikâyesi ihmal edilmiş olan Ebû Hüreyre'nin biyografisini tarihî bir perspektiften ele almaktadır.

Ebû Hüreyre - Bir Otoritenin İnşası- adlı kitap, Prof. Dr. Şaban Öz tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, önsöz, iki bölüm, sonsöz ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır.

* Sorumlu Yazar: Abdullah Metin (Öğretmen), KSÜ Sosyal Bilimler enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, (Mezun), Kahramanmaraş, Türkiye. E-posta: abdullah_metin@outlook.com ORCID: 0000-0001-8042-1056

Atf: Metin, Abdullah. "Şaban Öz'ün, Ebû Hüreyre: -Bir Otoritenin İnşası-" Adlı Eserinin Değerlendirilmesi. *darulfunun ilahiyat* 34, 2 (2023): 601–605. <https://doi.org/10.26650/di.2023.34.2.1373181>

Öz'ün önsözde ifade ettiği gibi onun birçok nakilleri, rivayetleri, hadisleri olduğu halde hayatı ihmal edilmiş ve rivayetleri kadar ilgi görmemiştir. Yazar, bu kitabın yazılış amacını Ebû Hüreyre'nin kimliği üzerinden bir otoritenin inşa sürecini takip edebilmek olarak açıklamıştır. Bunu yaparken de okuyucularına bu çalışmanın Ebû Hüreyre'nin bir eleştirisi, savunusu ya da onun hakkında söylenenlerin tekrarı olmadığını hatırlatmıştır. Ayrıca Öz, araştırmasında yöntem olarak, disiplineller sınırlara saygısı çerçevesinde, hadis disiplinini ilgilendiren konulardan uzak durduğunu, onun hadisleriyle, hadis metoduyla veya hadislerinin teknik özellikleriyle değil, sadece hayatıyla ilgilendiğini belirtmektedir.

Yazar, “Hayatı” isimli bölümde, Ebû Hüreyre hakkındaki rivayetleri ve kaynakları verip, o rivayetlerin metin kritiğini yaparak okuyucuyu onun yaşantısı, ailesi, kişiliği, ilmi, dini hayatı ve tarihi kimliği hakkında bilgilendirmektedir. Öz, Ebû Hüreyre'nin hikâyesinin Hayber'in fethinden sonra Devs kabilesine mensup olan Amr b. Tufeyl'in Medine'ye gelmesiyle başladığını anlatmaktadır. Bu minvalde Ebû Hüreyre'nin Müslüman olması ile ilgili muhtelif rivayetleri değerlendirmektedir. Onun hakkında İbn İshak'ta geçen “Devs kabilesi içinde sözcü konumundaydı.” şeklindeki rivayetin metin tenkidini yapmış ve bunun Resulullah'ın genel uygulamalarına ters düştüğünü söylemiştir (15-18). Yazar, iddialı bir şekilde onun hakkında farklı görüş nakledilmeyen neredeyse hiçbir konunun bulunmadığını vurgulamaktadır. Yazar, Ebû Hüreyre'nin ailesiyle ilgili bilgileri verdikten sonra onun ve annesinin Medine'ye ne zaman geldiği konusunu irdelemiştir. Onun kiminle ve nerede kaldığı ile ilgili rivayetleri değerlendirmiş sonuçta Ebû Hüreyre'nin, rivayetlere göre Hz. Ebû Bekr'in haccına katıldığını zikretmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin Suffe'de kaldığına dair nakillerin genel kabul görmüş olduğunu ifade etmektedir (24-25).

Öz, onun hakkında çeşitli kaynaklarda geçen bir rivayeti tenkit etmiştir. Rivayet şu şekildedir: “Ey Allah'ın Elçisi, Allah'a dua et ki, beni ve annemi bütün müminlere sevdirsın.” dedim. Bunun üzerine o, Allah'ım bu kulunu ve annesini bütün müminlere sevdirdi dedi. Bu yüzden iştirip de beni sevmeyen mümin değildir.” Yazar, bu tür rivayetlerin Ebû Hüreyre ile pek alakasının olmadığı kanaatini taşımaktadır. Yazara göre, rivayetin bu şekilde konu edilmesi ciddi anlamda sorunludur. Ayrıca yazar, bu tür rivayetlerin onun otoritesini inşa edenler tarafından kullanıldığını belirtmektedir (27-28).

Öz, birinci bölümde “İslâm Öncesi Hayatı” kısmında Ebû Hüreyre'nin hayatının bu dönemine ait net bilgilerin bulunmadığını, onun adına konuşanların da hep birileri olduğundan bahsetmektedir (29-31). Yazar, Ebû Hüreyre'nin, Resulullah'la ilk karşılaşmalarının şaşalı olmadığı bilgisini nakletmektedir. Yazarın üzerinde

durduğu bir başka konu da Ebû Hüreyre'nin Medine'de nerede kaldığı meselesidir. İhtiyaç sahibi olduğu ve mescitte kaldığı genel kabul görmüştür. Ancak sonradan annesiyle aynı evde kalmıştır. Yazara göre bu durum Ebû Hüreyre'nin kimliğine herhangi bir noksanlık getirmese de inşa edilmeye çalışılan otoritesinde önemli bir unsur olarak sıkça vurgulanan “Resulullah'a tutunmak”, “Suffe'de kalmak” tezlerinin geçerliliğini de etkilemektedir (31-35).

Öz'e göre onun Medine'ye Resulullah'ın yanına geldikten sonra Medine'de kaç yıl kaldığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır (35). Yazar, Ebû Hüreyre'nin, çok hadis rivayet etmesine gerekçe olarak sunduğu Ensar'ın tarımla muhacirlerin ticaretle uğraşırken kendisinin ise malı mülkü olmadığı için Hz. Peygamber'den ayrılmadığı yönündeki sözünü eleştirmiştir. Öz, onun bu söyleminin otorite inşa grupları tarafından, çok olan rivayetlerinin savunusu olarak kabul gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca senenin her döneminde tarımın olamayacağını söyleyerek, hangi muhacirin ticarettten dolayı Hz. Peygamber'i terk ettiğinin sorulmasını istemiştir (36). Yazar, onun Resulullah'ın yanından ayrılmadığını söylediği veya söyletildiği bu dört yıl içerisinde meydana gelen olaylarda siyer-tarih metinlerinde Ebû Hüreyre'nin adının geçmediğini vurgular (37). Ayrıca Öz, onun Bahreyn'e görevlendirildiğinde Hz. Peygamber'den ayrıldığını, aynı zamanda Hz. Ebubekir'in öncülüğünde gerçekleşen hac yolculuğuna ve Mute Gazvesi'ne katıldığını ve dolayısıyla da Resulullah'tan ayrıldığını yazmıştır. Böylece otorite inşacılarının onun hep Resulullah'ın yanında olduğu savunusunu çürütmüştür (47).

Yazar, Ebû Hüreyre'nin, açlık sınırında yaşaması nedeniyle bazı mucizelere şahitlik ettiğini ve bir gıda torbasının olduğu yönündeki rivayetleri değerlendirmiştir. Bu tür rivayetlerin sonraki dönemlerin hayalleri olduğunu, “bitmeyen gıda” türü haberlerin Hz. Peygamber'e mucize atfi için onun rivayetlerine girdirildiğini söylemektedir. Öz, hadis toplama yolunda dile getirilen açlık hikâyelerinin onun Medine'ye geldiği dönemlerde, kıtlığın olmaması nedeniyle sahit olmadığını söylemektedir (51-52). Yazar, Ebû Hüreyre'nin, Hz. Osman'ı savunusunda samimi olduğunu, Hz. Ali dönemi olaylarında ise adının Cemel, Sıffin, Tahkim gibi olaylarda geçmediğini anlatmaktadır. Muâviye döneminde ise o, Hz. Peygamber'in minderinin Dimeşk'e götürülmesine karşı çıkmıştır. Yine o, Hz. Hasan'ın vefatı sonrasında dedesinin yanına defnedilmemesine sert bir şekilde tepki göstermiştir. Öz'e göre bütün bunlar onun silik bir şahsiyet olmadığını, yeri ve zamanı geldiğinde kendini savunduğunu, sözünü çekinmeden dile getirdiğini göstermektedir. Öz, onun karakteri konusunda ise, yumuşak huylu, iyi ahlaklı, çocuklarla oyun oynayan, içten ve esprili biri olduğunu ayrıca inanç konusunda oldukça samimi olduğunu vurgulamıştır. Devrinin ilimleri konusunda ise, onun sadece hadis ilminde değil, fıkıh konusunda da önemli bir yere sahip olduğunu, kıraat ve siyer ilminde ise pek adının geçmediğini anlatmaktadır (81).

Yazar, Ebû Hüreyre'nin dini inancının gereklerini yerine getirdiğini ve bu konuda farklı bir rivayetin veya görüşün olmadığını anlatmaktadır (86). Öz, Ebû Hüreyre'nin tarihi kimliği hakkında bilgiler vererek onun hadis kitaplarında bahsedildiği şekilde sabah-akşam, gece-gündüz Hz. Peygamber'in yanında bulunduğu ve Resulullah'a "Habibim (Dostum)" dediği şeklindeki anlatıların siyer metinlerinde bulunmadığını vurgular. Netice itibarıyla yazar, tarihteki Ebû Hüreyre'nin profilinin, hadis literatüründe inşa edilen Ebû Hüreyre'den farklı olduğunu ifade etmektedir. Tarih ilminin de bu profili imha ettiğini anlatmaktadır (88-89).

Müellif, Ebû Hüreyre'nin hafızasının korunmuş olduğunu iddia eden görüşe karşı çıkmaktadır (93). Öz, oluşturulan otorite inşa sürecinin belirli sorular çerçevesinde ele alınmasının daha doğru olacağını söylemektedir. Bu süreçte cevap verilmesi gereken soruları da onun rivayetlerinin çokluğu, Hz. Peygamber'in yanında geçirdiği zamanla rivayetlerinin orantısı, bu kadar çok rivayeti hafızasında nasıl tuttuğu, diğer sahabîlerin bu rivayetlere tepkisi, Ebû Hüreyre'nin otoritesine itiraz etmenin imkanı şeklinde konulara indirgeyerek sorgulamış, hem de okuyucular tarafından sorgulanmasını sağlamıştır (95). Yazar, bu otorite inşacılarının kafalarındaki Ebû Hüreyre profilini oluşturmak için gözlerini kararttıklarını söylemektedir. Öz, bütün bunların arkasındaki grupların kimler olduğu hususunda, bunların hadis ticareti yapan kıssacılar, zındıklar, emr-i bi'l-marufcular, mezhep dâîleri ve mürşitleri olduğunun tespitini yapar. Bunu da bugün zındık ve kıssacı uydurması olduğu belli olan ve tartışılan birçok hadis rivayetinin senedine onun isminin eklendiği bilgisini vererek destekler. Yazar, otorite inşacılarının "o hep karın tokluğuna Resulullah'ın yanındaydı" şeklindeki söylemlerini algı sorunsalı olarak nitelemiştir (97).

Yazar, dönemin sahabîlerinin, onun çok hadis rivayet etmesine tepkilerini Hz. Ömer özelinde ele alarak "hiç unutmayan" Ebû Hüreyre'nin bu özelliğinin çağdaşları olan Hz. Peygamber'in arkadaşları tarafından bilinmediğini vurgular. Ayrıca bu rivayetlerinden dolayı, sahabîlerden ona en şiddetli tepkinin Hz. Ömer tarafından geldiğini kaydeder. Onu bundan dolayı önce uyardığını en sonunda da hadis rivayet etmesini yasakladığını anlatır (101). Öz, otorite inşacılarının onun otoritesini güçlendirmek ve tartışılmaz hale getirmek için var güçleriyle çalıştıklarını, bu yolda Ebû Hüreyre'nin hadislerine diğer sahabîlerden icazet aldıklarını hatta yaşlı sahabîlere ders verdiklerini, rüyaları kullandıklarını anlatır.

Yazara göre, Ebû Hüreyre'nin otorite inşasının son ayağını ise dokunulmazlığının yerleştirilmesi ve muhaliflerin cezalandırılması oluşturmaktadır. Bunu yaparken de ellerindeki tüm imkânları kullanmışlar, Hz. Peygamber ve ashabından onay, sahabîleri taciz, aksi düşünenlerin korkutulması, her açığının kapatılması gibi ciddi uğraşlar neticesinde onun ismi artık dokunulmazlar arasına girmiştir. Öz,

haber üretme konusunda neden Ebû Hüreyre'nin seçildiği sorusuna kesin bir cevap vermenin oldukça zor olduğu görüşündedir. Otorite inşacılarının yüzünden onun sahih olan rivayetlerinin dahi heba edildiğini, bütün rivayetlerine şüpheli bir şekilde yaklaşıldığını hatta toptan red anlayışının doğduğunu, bu durumdan da Ebû Hüreyre'nin haberinin olmadığını ifade etmektedir (112-114). Öz, çalışmanın sonsöz kısmında, Ebû Hüreyre'nin iki profili olduğunu belirtir. Bu minvalde otorite inşacıları tarafından mitolojik mucizevî metinlerin İslâm düşüncesine taşınmasında Ebû Hüreyre'nin isminin kullanıldığı üzerinde durur. Ayrıca yazar, onun kendi adına üretilmiş olan hadis literatürünün oluşumunda fiili veya iradî hiçbir tasarrufunun olmadığı kanaatini taşımaktadır. Bütün bunlara istinaden Ebû Hüreyre isminin temize çıkabilmesi için birçoğu mükerrer olan bu rivayetlerin yeniden ciddi şekilde bir cerh ve tadile tâbi tutulması Kur'an ve Sünnet çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği önerisini getirmektedir. Gelineen süreç açısından da doğru olan budur (127-130).

Değerlendirmesini yapmış olduğumuz bu kitap, Siyer ve İslâm tarihi alanında önemli rivayetleri olmayan bir sahabînin hayatını anlatması bakımından dikkat çekicidir. Bu yönüyle İslâm tarihi literatürüne biyografi türünde farklı bir yorum olarak girmiştir. Kitabın klasik dönemle sınırlı kalması bir eksiklik gibi görülse de oluşturulmak istenen otorite profili için konuların dağılmamasını ve okuyucuya derli toplu bilgilerin verilmesini sağlamıştır. Yazar, her bölümün sonunda yapmış olduğu açıklama, değerlendirme, görüş ve yorumlarıyla okuyucunun aklında sürüncemede kalan konuların aydınlanmasına katkı sunmuştur. Öz, meramını son derece akıcı bir üslupla, sıkıcı olmayan akademik bir dille anlatmıştır. Eserde, dipnotların, konuya yakın klasik dönem siyer-tarih kaynaklarından alınması, kitabın amacına uygunluğu bakımından önem arz etmektedir. Eserde, rivayet üretme konusunda neden Ebû Hüreyre'nin seçildiği konusunun muamma olarak kalması da kitabın en büyük eksikliği olarak göze batmaktadır.

